

WIOLETTA WRZASZCZ

JÓZEF ST. ZEGAR

Instytut Ekonomiki Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej – PIB

Warszawa

GOSPODARSTWA EKOLOGICZNE W LATACH 2005-2010

Wprowadzenie

Gospodarstwa ekologiczne stanowią jedną z interesujących i przyszłościowych form rolnictwa przyjaznego dla środowiska przyrodniczego. Ich wyróżniającą cechą jest stosowanie ekologicznych metod produkcji rolniczej – zgodnie z wymogami gleby, roślin i zwierząt. Gospodarstwa te sprzyjają zatem utrzymaniu żyzności gleby i ochronie środowiska przed skażeniami i zanieczyszczeniami pochodzenia rolniczego. Z reguły gospodarstwa ekologiczne wzmocniają szeroko pojmowane bezpieczeństwo żywnościowe, dają miejsca pracy i źródło utrzymania dla rodzin rolniczych z nimi związanych oraz sprzyjają żywotności (witalności) wsi. Wpisują się zatem w koncepcję zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Gospodarstwa ekologiczne stanowią, jak dotąd, niszową postać rolnictwa, mimo że ich liczba szybko się zwiększa (Stolze M., Lampkin N., 2009). W Polsce w 2001 r. produkcję rolniczą metodami ekologicznymi prowadziło zaledwie 1787 gospodarstw ekologicznych, z tego 669 gospodarstw z uzyskanym certyfikatem i 1118 gospodarstw w okresie przestawiania na tory produkcji ekologicznej. W 2010 r. certyfikat gospodarstwa ekologicznego miało już 12901 gospodarstw rolnych, a w okresie przestawiania było kolejne 7681 gospodarstw. W tym okresie powierzchnia użytków rolnych gospodarstw z certyfikatem wzrosła z 12,9 tys. ha do 308,1 tys. ha, a w przypadku gospodarstw w okresie przestawiania z 25,9 tys. ha do 211,0 tys. ha. Łączna powierzchnia użytków rolnych gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi wynosiła w 2010 r. 519,1 tys. hektarów¹. Szczególnie przyspieszenie tempa wzrostu zarówno liczby gospodarstw ekologicznych, jak i powierzchni ich użytków rolnych, nastąpiło po 2005 r. (Toczyński T., Wrzaszcz W., Zegar J.St., 2013).

---

¹ Nadmienimy, iż w Unii Europejskiej w 2011 r. było 186 tys. gospodarstw ekologicznych, z 9,6 mln ha (5,4%) UR. Największą część gruntów zajmowanych przez rolnictwo ekologiczne stanowią pastwiska (45%), następnie grunty pod zbożami (15%) i uprawami trwałymi (13%) (zob. Agra Europe, 2013). W Polsce, wg danych GIJHARS, na koniec 2012 r. było 26,4 tys. gospodarstw ekologicznych, z 662 tys. ha ekologicznych użytków rolnych.

Systematyczny wzrost potencjału gospodarstw ekologicznych w Polsce należy uznać za pozytywny i pożądany kierunek w rozwoju rolnictwa, a to ze względu na rozliczne korzyści środowiskowe, ekonomiczne i społeczne, jakie one przynoszą (Runowski H., 2012), jak też wpisywanie się w przyszłościowy model rolnictwa, wykorzystujący zasoby odnawialne oraz przyjazny dla środowiska przyrodniczego i społecznego obszarów wiejskich (Zegar J.St., 2012).

Gospodarstwa ekologiczne były już przedmiotem badań, bazujących na różnym materiale empirycznym, pochodzącym z systemu FADN (Nachtman G., 2012, 2013), badań ankietowych (Babicz-Zielińska E., 2010; Janowska-Biernat J., 2009; Szczuka M., Tabor S., 2013), źródeł administracyjnych (Łuczka-Bakuła W., 2013) oraz statystyki GUS (Wrzaszcz W., Zegar J.St., 2014; Zegar J.St., 2006a, 2006b, 2008).

Celem artykułu jest przedstawienie podstawowych cech gospodarstw ekologicznych i ich struktur produkcyjno-ekonomicznych na tle ogółu gospodarstw indywidualnych oraz zmian, jakie zaszły w tym zakresie w latach 2005-2010. Trzeba mieć na uwadze, iż zmiany w strukturach gospodarstw ekologicznych w okresie objętym analizą były przede wszystkim skutkiem powiększania zbiorowości gospodarstw ekologicznych przez gospodarstwa rolne przestawiające się na tory ekologiczne.

Przedmiot i metoda badań

Przedmiotem badań były **gospodarstwa indywidualne stosujące ekologiczne metody produkcji rolniczej** (gospodarstwa ekologiczne), które posiadały certyfikat nadany przez jednostkę certyfikującą lub były w trakcie przestawiania na ekologiczne metody produkcji (pod kontrolą jednostki certyfikującej) w latach 2005, 2007 oraz 2010.

W analizie posłużono się danymi statystyki publicznej. Źródłem danych dotyczących lat 2005 i 2007 były badania struktury gospodarstw rolnych przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), natomiast dotyczących 2010 roku Powszechny Spis Rolny (PSR) 2010. Wykorzystane na potrzeby niniejszego artykułu zestawienia tabelaryczne zostały przygotowane w Urzędzie Statystycznym w Olsztynie.

Wybrane cechy gospodarstw ekologicznych (liczebność, potencjał produkcyjny, czyli powierzchnia użytków rolnych, nakłady pracy, pogłowie zwierząt gospodarskich, standardowa nadwyżka bezpośrednia) przedstawiono na tle ogółu gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą. W tym samym układzie dokonano porównania struktur produkcyjno-ekonomicznych gospodarstw rolnych. W przypadku struktur produkcyjnych gospodarstw rolnych uwzględniono obszar użytków rolnych, użytkowanie gruntów rolnych, ukierunkowanie produkcji rolnej (działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej), uprawy polowe i inwentarz żywy. W przypadku struktur ekonomicznych uwzględniono potencjał produkcyjny (określony za pomocą standardowej nadwyżki bezpośredniej), orientację rynkową (określoną za pomocą wartości sprzedaży produkcji rolniczej), a także źródła utrzymania rodzin rolniczych.

W celu porównania struktur produkcyjno-ekonomicznych gospodarstw rolnych posłużono się **względny wskaźnikiem podobieństwa struktur** (WPS). Wskaźnik ten umożliwia badanie różnic i podobieństw struktur między dwiema grupami obiektów (inaczej mówiąc – porównania wewnętrznej budowy analizowanych grup) ze względu na tę samą cechę. Wskaźnik podobieństwa struktur służy do porównywania struktur różnych zbiorowości w tym samym momencie (okresie) ze względu na tę samą cechę oraz zmian struktury danej zbiorowości w czasie. W zależności od zastosowania, indeksy we wzorze 1 dotyczą porównywanych zbiorowości gospodarstw (ogółem oraz ekologicznych) lub danej zbiorowości w różnych momentach (okresach). Przyjmuje on wartości z przedziału $[0;1]$, przy czym im jego wartości są bliższe jedności, tym struktury badanych grup są bardziej podobne. Na potrzeby interpretacji przyjęto następujące zakresy wartości wskaźnika: podobieństwo bardzo duże 0,9-1,0; duże 0,8-0,9; umiarkowane 0,7-0,8; małe 0,6-0,7; bardzo małe 0,5-0,6; brak $\leq 0,5$ (Gemzik-Salwach A., 2007; Ostasiewicz S., Rusnak Z., Siedlecka U., 2006).

Względny wskaźnik podobieństwa struktur (WPS)

$$WPS = \frac{\sum_{i=1}^n \min(w_{1i}, w_{2i})}{\sum_{i=1}^n \max(w_{1i}, w_{2i})} \quad (1)$$

gdzie:

$i = 1, 2, \dots, n$;

$\min(w_{1i}, w_{2i})$ – minimalna wartość wskaźnika w porównywanych grupach 1 i 2;

$\max(w_{1i}, w_{2i})$ – maksymalna wartość wskaźnika w porównywanych grupach 1 i 2.

Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych

W ostatnich latach znacznie wzrasta liczebność gospodarstw ekologicznych, w tym zarówno podmiotów posiadających już certyfikat produkcji ekologicznej, jak i będących w trakcie przestawiania na ten system produkcji. W świetle danych statystyki publicznej, w badanym okresie liczba gospodarstw ekologicznych (z certyfikatem oraz w trakcie przestawiania) zwiększyła się z 3998 w 2005 r. do 17 160 w 2010 r., tj. ponad 4-krotnie (tab. 1). Liczba gospodarstw posiadających powierzchnię w trakcie przestawiania na ekologiczne metody produkcji roślinnej w analogicznym okresie zwiększyła się z 1098 do 8713, tj. prawie 8-krotnie.

Zmianie liczebności gospodarstw ekologicznych towarzyszyły zmiany potencjału produkcyjno-ekonomicznego rolnictwa ekologicznego – zbiorowości gospodarstw ekologicznych. W latach 2005-2010 powierzchnia użytków rolnych, którą dysponowały gospodarstwa ekologiczne powiększyła się prawie 7-krotnie, liczba pracujących wzrosła 3-krotnie, a pogłowie inwentarza 4-krotnie, natomiast standardowa nadwyżka bezpośrednia zwiększyła się tylko 3-krotnie. Dane te wskazują na podejmowanie produkcji rolniczej metodami ekologicznymi przez gospodarstwa o coraz większym areale użytków rolnych, lecz o mniejszych nakładach pracy, mniejszym pogłowie zwierząt gospodarskich i mniejszej sile ekonomicznej (standardowej nadwyżce bezpośredniej).

Tabela 1

**Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych (EKO)
na tle ogółu gospodarstw indywidualnych^a**

Wyszczególnienie	2005		2007		2010	
	Ogółem	EKO	Ogółem	EKO	Ogółem	EKO
Liczba gospodarstw	2 472,8	3 998	2 387,2	8 335	1 886,9	17 160
w %	100	0,16	100	0,35	100	0,91
Użytki rolne w ha	13 605,8	80,7	14 205,4	190,0	13 385,8	552,9
w %	100	0,59	100	1,34	100	4,13
Pracujący w JPZ ^b	2 246,9	7 126	2 245,8	13 367	2 052,6	23 929
w %	100	0,32	100	0,60	100	1,17
Zwierzęta gospodarskie w SD ^c	7 222,5	26 894	7 577,8	50 874	6 567,8	107 828
w %	100	0,37	100	0,67	100	1,64
Standardowa nadwyżka bezpośrednia w ESU ^d	8 209,8	50 055	7 901,8	85 350	6 474,6	148 418
w %	100	0,61	100	1,08	100	2,29

^a Dane dla gospodarstw ogółem podano w tys.

^b 1 JPZ oznacza jednostkę pełnozatrudnioną pracy ogółem (własnej i najemnej), będącą odpowiednikiem 2120 godzin pracy w roku.

^c 1 SD to umowna sztuka zwierząt gospodarskich o masie 500 kg (tabele współczynników przeliczeniowych pogłównia zwierząt w sztukach fizycznych na sztuki duże, zob. Toczyński T., Wrzaszcz W., Zegar J.St., 2013).

^d 1 ESU (Europejska Jednostka Wielkości) stanowi równowartość 1200 euro; wielkość ekonomiczna określana jest za pomocą sumy standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności występujących w gospodarstwie rolnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Widoczne tendencje wzrostowe gospodarstw ekologicznych były głównie skutkiem regulacji prawnych (dotyczących norm środowiskowych nakładanych na producentów rolnych, programów rolnośrodowiskowych skłaniających do działalności ekologicznej oraz zachęt finansowych), a także zmian preferencji konsumentów w kierunku żywności nieprzetworzonej i o wysokich walorach odżywczych (Łuczka-Bakuła W., 2007). W przypadku Polski podstawowym czynnikiem zachęcającym do przestawiania gospodarstw na tory ekologiczne są dopłaty do produkcji ekologicznej. Dopłaty te są niekiedy krytykowane z powodu naruszenia optymalnej alokacji zasobów (Offermann F., Nieberg H., Zander K., 2009). Natomiast popyt jako siła sprawcza nadal odgrywa rolę drugorzędną. Inaczej mówiąc, jeszcze nie dokonała się zmiana z „pchania” produkcji ekologicznej (subwencje dla producentów) na rzecz „ssania” – popytu konsumentów².

Pomimo relatywnie wysokiej dynamiki rozwoju rolnictwa ekologicznego, nadal jest to niszowa forma rolnictwa, której rozwój napotyka barierę konkurencyjności w stosunku do tańszych produktów rolnictwa konwencjonalnego.

² Takie przestawienie nastąpiło już w rolnictwie amerykańskim (Dimitri C., Oberholtzer L., 2005).

Niemniej jednak, mimo tego, iż ceny w zasadniczym stopniu kreują popyt na produkty rolno-żywnościowe, jakość żywności i prośrodowiskowe praktyki rolnicze są coraz bardziej dostrzegane i doceniane przez społeczeństwo, co warto jest podkreślenia (Babicz-Zielińska E., 2010).

Struktura produkcyjna

Gospodarstwa ekologiczne znacznie różnią się od całej zbiorowości gospodarstw indywidualnych w zakresie podstawowych cech: powierzchni użytkowanych gruntów rolnych, nakładów pracy, pogłównia zwierząt, standardowej nadwyżki bezpośredniej. Różnice między tymi gospodarstwami nasilają się w czasie. W przypadku powierzchni użytków rolnych gospodarstwa ekologiczne coraz bardziej odbiegają *in plus* od przeciętnej dla ogółu gospodarstw (różnica w powierzchni w 2005 r. 3,7-krotna, a w 2010 r. 4,5-krotna), natomiast w przypadku nakładów pracy, inwentarza żywego oraz wytwarzanej standardowej nadwyżki bezpośredniej zmiany te były *in minus* – odpowiednio różnice w 2005 r.: 2-krotna; 2,3-krotna; 3,8-krotna; natomiast w 2010 r.: 1,3-krotna; 1,8-krotna; 2,5-krotna (tab. 2).

Tabela 2

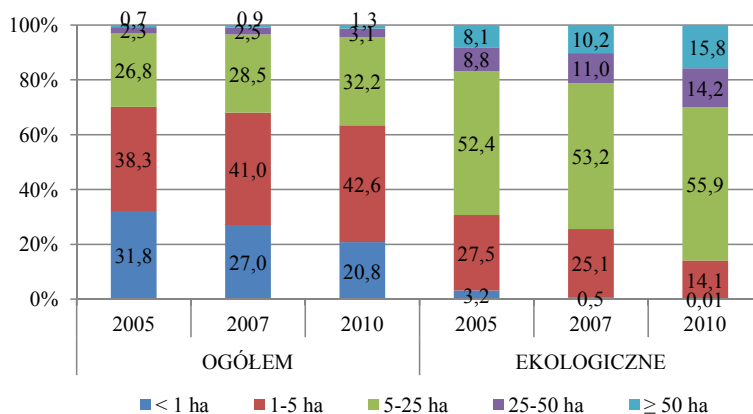
Podstawowe cechy gospodarstw ekologicznych (EKO) na tle ogółu gospodarstw indywidualnych (średnio na gospodarstwo)

Wyszczególnienie	2005		2007		2010	
	Ogółem	EKO	Ogółem	EKO	Ogółem	EKO
Użytki rolne w ha	5,50	20,19	5,95	22,80	7,09	32,22
Pracujący w JPZ	0,91	1,78	0,94	1,60	1,09	1,39
Zwierzęta gospodarskie w SD	2,92	6,73	3,17	6,10	3,48	6,28
Standardowa nadwyżka bezpośrednia w ESU	3,32	12,52	3,31	10,24	3,43	8,65

Uwaga: jak przy tab. 1.

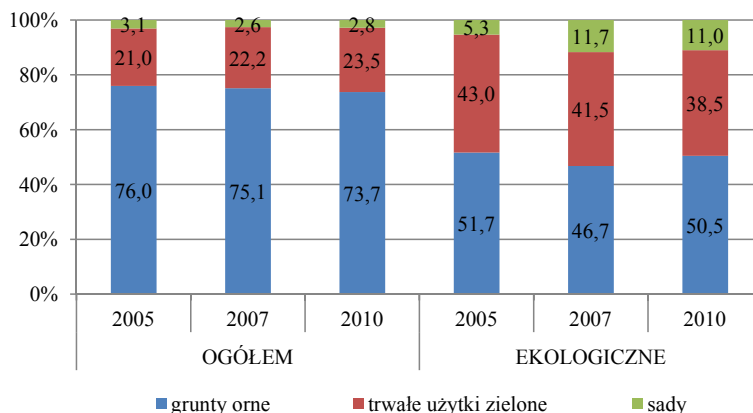
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gospodarstwa ekologiczne różnią się pod względem **struktury obszarowej** od ogółu gospodarstw indywidualnych (rys. 1). Udział gospodarstw o powierzchni powyżej 5 ha wśród gospodarstw ekologicznych wynosił 69% w 2005 r. i 86% w 2010 r., natomiast w całej zbiorowości gospodarstw indywidualnych odpowiednio 30% i 37%. Wniosek ten potwierdzają także liczby przedstawione w tabeli 3. Wartość względnego wskaźnika podobieństwa struktury obszarowej gospodarstw ekologicznych i ogółu gospodarstw indywidualnych w 2005 r. wyniósł zaledwie 0,43, a w 2010 r. przyjął jeszcze niższą wartość: 0,34, co wskazuje na pogłębianie się zróżnicowania tych dwóch zbiorowości.

Rys. 1. Struktura obszarowa gospodarstw indywidualnych ogółem i ekologicznych
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura użytkowania gruntów rolnych w gospodarstwach indywidualnych była stabilna w badanym okresie – dominowały w niej grunty orne, prawie 1/4 areala zajmowały trwałe użytki zielone, a grunty przeznaczone pod uprawy sadownicze stanowiły marginalną frakcję (rys. 2, tab. 3 – WPS wyniósł aż 0,95). W przypadku gospodarstw ekologicznych struktura ta wykazywała znaczne różnice w badanych latach. Choć w gospodarstwach ekologicznych także dominowały grunty orne, to stanowiły one względnie mniejszą część użytkowanego areala (około połowy), na korzyść trwałych użytków zielonych (prawie 40%) oraz sadów (ponad 10%) – co oczywiście wynika z odmiennej specyfiki tego systemu produkcji rolnej. Udział sadów w strukturze użytkowanych gruntów w 2010 r. był ponad dwukrotnie wyższy w porównaniu z 2005 r., na co miał wpływ system dopłat do produkcji ekologicznej, zachęcający sadowników do przestawiania upraw sadowniczych na tory ekologiczne.

Rys. 2. Struktura użytkowania gruntów rolnych gospodarstw indywidualnych ogółem i ekologicznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 3

Względny wskaźnik podobieństwa struktur produkcyjnych gospodarstw rolnych ogółem i ekologicznych

Wyszczególnienie	Ogółem			Ekologiczne			
	2005	2007	2010	2005	2007	2010	
Użytki rolne							
Ogółem	2005	1	0,91	0,80	0,43	0,38	0,28
	2007	0,91	1	0,88	0,46	0,40	0,30
	2010	0,80	0,88	1	0,51	0,45	0,34
Ekologiczne	2005	0,43	0,46	0,51	1	0,90	0,72
	2007	0,38	0,40	0,45	0,90	1	0,79
	2010	0,28	0,30	0,34	0,72	0,79	1
Użytkowanie gruntów							
Ogółem	2005	1	0,97	0,95	0,61	0,55	0,59
	2007	0,97	1	0,97	0,62	0,56	0,60
	2010	0,95	0,97	1	0,64	0,58	0,62
Ekologiczne	2005	0,61	0,62	0,64	1	0,88	0,89
	2007	0,55	0,56	0,58	0,88	1	0,93
	2010	0,59	0,60	0,62	0,89	0,93	1
Kierunek produkcji							
Ogółem	2005	1	0,96	0,86	0,64	0,67	0,55
	2007	0,96	1	0,85	0,66	0,66	0,53
	2010	0,86	0,85	1	0,66	0,78	0,64
Ekologiczne	2005	0,64	0,66	0,66	1	0,84	0,53
	2007	0,67	0,66	0,78	0,84	1	0,64
	2010	0,55	0,53	0,64	0,53	0,64	1
Uprawy polowe							
Ogółem	2005	1	0,92	0,90	0,65	0,60	0,60
	2007	0,92	1	0,93	0,66	0,61	0,61
	2010	0,90	0,93	1	0,66	0,61	0,61
Ekologiczne	2005	0,65	0,66	0,66	1	0,86	0,84
	2007	0,60	0,61	0,61	0,86	1	0,92
	2010	0,60	0,61	0,61	0,84	0,92	1
Zwierzęta gospodarskie							
Ogółem	2005	1	0,98	0,80	0,60	0,61	0,62
	2007	0,98	1	0,82	0,61	0,62	0,63
	2010	0,80	0,82	1	0,70	0,70	0,76
Ekologiczne	2005	0,60	0,61	0,70	1	0,96	0,81
	2007	0,61	0,62	0,70	0,96	1	0,79
	2010	0,62	0,63	0,76	0,81	0,79	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wdrażany od 2005 r. Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 (MRiRW – Załącznik L..., 2012) uwzględniał działania rolnośrodowiskowe, w tym wsparcie finansowe produkcji ekologicznej (certyfikowanej oraz w trakcie przedstawiania). „Zestaw płatności” korzystny był zwłaszcza dla proekologicznej działalności sadowniczej, zwiększając jej opłacalność w stosunku do konwencjonalnej produkcji – co zresztą należy uznać za słuszną strategię w obliczu wysokonakładowej masowej produkcji sadowniczej, preferencji i świadomości konsumentów w zakresie dbałości o własne zdrowie i środowisko przyrodnicze, a także potrzeby prowadzenia działalności rolniczych w sposób przyjazny dla środowiska. Takie posunięcia decydentów skutkowały w znacznej mierze wzbudzeniem zainteresowania sadowników konwencjonalnych produkcją ekologiczną – niekiedy nawet przesadne, jak w przypadku orzecha włoskiego (Nachtman G., 2013b). Uwzględniając propozycje wsparcia systemu ekologicznego po 2013 r., które przewidują wprowadzenie degresywności płatności rolnośrodowiskowej, można spodziewać się osłabienia tendencji wzrostowej produkcji ekologicznej³. Większy obszar gospodarstw ekologicznych aniżeli konwencjonalnych jest podyktowany rachunkiem ekonomicznym – mniejszą wartością dodaną w przeliczeniu na jednostkę powierzchni – który determinuje konieczność gospodarowania na większej powierzchni oraz poszukiwania „zewnętrznych” źródeł wsparcia finansowego, w tym głównie przybierających formę programów rządowych.

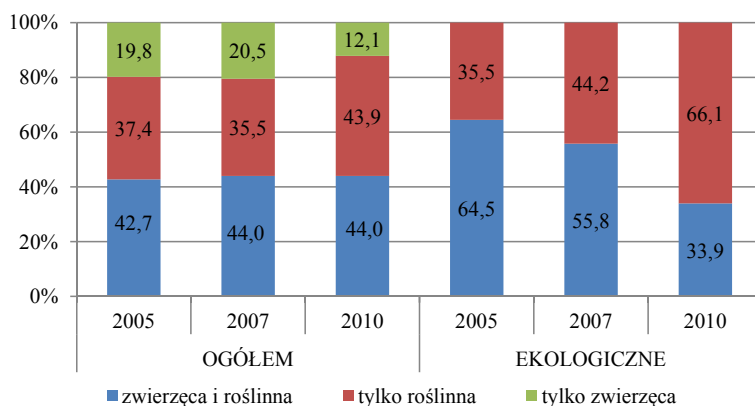
Zmiany w **ukierunkowaniu produkcji rolnej**, obserwowane w całej zbiorowości gospodarstw indywidualnych, są bardziej widoczne w odniesieniu do zbiorowości gospodarstw ekologicznych (rys. 3). Znajduje to wyraz w odpowiadających temu ukierunkowaniu strukturach (tab. 3). WPS w przypadku ogółu gospodarstw dla okresu 2005-2010 wyniósł 0,86, natomiast w przypadku gospodarstw ekologicznych przyjął wartość 0,53, co świadczy o bardzo małym podobieństwie struktur gospodarstw ekologicznych w badanym okresie, a tym samym o dynamicznym procesie upraszczania produkcji rolnej. Wśród ogółu badanych podmiotów grupa gospodarstw dwukierunkowych jest stabilna, biorąc pod uwagę ich odsetek. Jest to optymistyczne spostrzeżenie ze względu na potrzebę i konieczność realizacji zasad zrównoważonego rozwoju, wskazujące na znaczenie zamkniętego obiegu materii organicznej oraz składników pokarmowych w obrębie jednostki gospodarczej – gospodarstwa rolnego.

W populacji gospodarstw indywidualnych zmienia się jednak udział gospodarstw jednokierunkowych z produkcją zwierzęcą (spadek prawie o połowę w latach 2005-2010). Prezentowane zmiany strukturalne w ukierunkowaniu produkcji rolnej są następstwem zmian opłacalności produkcji zwierzęcej, która w ostatnich latach wykazuje tendencję malejącą. Dotyczy to głównie ferm dro-

³ Projekt PROW na lata 2014-2020 przewiduje ograniczenie wsparcia produkcji ekologicznej (płatności) w przypadku gospodarstw powyżej 30 ha, niezależnie od rodzaju prowadzonej działalności ekologicznej, a także ograniczenie płatności do 50% stawki podstawowej w przypadku upraw rolniczych o powierzchni od 20,01 do 30 ha oraz ograniczenie płatności do 50% stawki podstawowej w przypadku upraw sadowniczych o powierzchni od 10,01 do 20 ha (zob. Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich..., 2013).

biowych, ale też gospodarstw trzodowych i bydłych, które zaopatrują się w pasze na rynku. Z punktu widzenia potrzeby ochrony środowiska przyrodniczego, można dopatrzeć się przymiotów zachodzących procesów. Intensywnie zorganizowane gospodarstwa z produkcją zwierzęcą, nie prowadzące jednocześnie produkcji roślinnej, generują bowiem punktowe i znaczące szkody w naszym otoczeniu. Koszty zewnętrzne intensywnej produkcji zwierzęcej tworzą chociażby generowane nadwyżki azotu (w glebie, wodzie, powietrzu), emisja gazów cieplarnianych (takich jak dwutlenek węgla, metan czy wodór), a także obniżone walory estetyczne środowiska wiejskiego (np. obniżone walory sensoryczne w wyniku składowania dużej ilości nawozów naturalnych i wydzielania odoru). Należy jednak mieć na uwadze, że takie gospodarstwa nie są liczne w skali kraju.

Rys. 3. Struktura kierunków produkcji gospodarstw indywidualnych ogółem i ekologicznych
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gospodarstwa ekologiczne mają obowiązek użytkowania gruntów rolnych, stąd rysunek 3 uwzględnia dwukierunkowe gospodarstwa ekologiczne oraz gospodarstwa zajmujące się wyłącznie produkcją roślinną. W tym przypadku zmiany cechuje większa dynamika – mniej korzystna pod względem środowiskowym. W badanym okresie populacja gospodarstw ekologicznych dwukierunkowych spadła o połowę z 65% do 34%. Gospodarstwa ekologiczne coraz częściej nastawione są wyłącznie na produkcję roślinną, zarówno tę tradycyjną – związaną z gospodarowaniem na gruntach ornych, jak też sadowniczą, natomiast w części z nich użytkowane są wyłącznie trwałe użytki zielone – łąki i pastwiska. Ograniczane jest zatem pogłowie zwierząt w gospodarstwach ekologicznych bądź nawet w ogóle jest likwidowany inwentarz żywy. Ma to związek z nakładami pracy (uprawy ekologiczne są bardziej pracochłonne aniżeli konwencjonalne), czynnikami ekonomicznymi oraz wymogami produkcji zwierzęcej w zakresie struktury upraw polowych, a także – bądź przede wszystkim – koniecznością wąskiej specjalizacji produkcji rolniczej, którą wymusza rynek (jednolite i duże partie towaru).

Dane świadczące o uproszczeniu produkcji rolniczej w tych gospodarstwach zaprzeczają samej idei produkcji ekologicznej, zgodnie z którą gospodarstwa te powinny być dwukierunkowe (z produkcją roślinną i zwierzęcą), o bogatej strukturze upraw rolniczych, co zapewniłoby zamknięty obieg materii organicznej oraz składników nawozowych w obrębie gospodarstwa rolnego. Chów zwierząt warunkuje bowiem prawidłowe funkcjonowanie agroekosystemu, co stanowi naczelną zasadę rolnictwa ekologicznego (Tyburski J., Żakowska-Biemans S., 2007).

Zmiany strukturalne widoczne były również w ramach produkcji roślinnej oraz zwierzęcej (tab. 3, tab. 4, rys. 4). Wskaźnik podobieństwa struktur produkcji roślinnej dla ogółu gospodarstw przyjął bardzo wysoką wartość w badanym okresie (0,90), co zasadniczo wynikało z dominacji upraw zbożowych w uprawach polowych. Jednak warto podkreślić, iż rysują się pozytywne tendencje w przypadku upraw strukturotwórczych, korzystnie oddziałujących na stan gleby i dalszą produktywność roślin następczych, w tym zwłaszcza zwiększenia udziału roślin strączkowych i poplonów. Udział roślin zbożowych w strukturze upraw polowych nie zmienił się w okresie 2005-2010, natomiast zmniejszył się o 1/3 odsetek upraw o wysokich współczynnikach degradacji gleby (rośliny okopowe, warzywa). Jednocześnie około dwukrotnie wzrósł udział upraw strączkowych na nasiona i rzepaku. Uprawy na przyoranie i zielonkę stanowiły liczebnie stabilną frakcję. Rośliny przemysłowe mają coraz szersze wykorzystanie produkcyjne – żywnościowe i pozażywnościowe – co skutkuje zmianami w ich produkcji. W kontekście środowiska istotną rolę odgrywają poplony (m.in. ochrona gleby przed czynnikami atmosferycznymi, wzbogacenie jej jakości i tym samym produktywności), stąd należy podkreślić ponad dwukrotny wzrost ich udziału w strukturze upraw polowych.

Zbiorowość gospodarstw ekologicznych cechowała się silniejszymi zmianami struktury produkcji roślinnej w porównaniu do ogółu gospodarstw (WPS dla badanego okresu w przypadku ekologicznych wyniósł 0,84, natomiast dla całej zbiorowości 0,90). Tym samym pogłębiło się ich zróżnicowanie w okresie 2005-2010. Struktura upraw w gospodarstwach ekologicznych była korzystniejsza pod względem ochrony zasobów przyrody (co oczywiste i zgodne z przesłankami tego systemu produkcji), aczkolwiek dominacja roślin zbożowych jest wyraźna (62% w 2005 r., 58% w 2010 r.). W gospodarstwach ekologicznych udział upraw okopowych i warzywniczych obniża się, podobnie jak w przypadku ogółu gospodarstw. Rośliny strukturotwórcze zajmują większą część upraw w gospodarstwach ekologicznych, jednak ich udział był praktycznie niezmienny w analizowanym okresie. Uwagę zwraca natomiast pokaźny odsetek upraw na zielonkę (16-22% w gospodarstwach ekologicznych i odpowiednio 5-7% w przypadku ogółu gospodarstw indywidualnych), przeznaczanych na paszę dla przeżuwaczy oraz na przyoranie.

Tabela 4

Struktura upraw polowych w gospodarstwach rolnych ogółem i ekologicznych

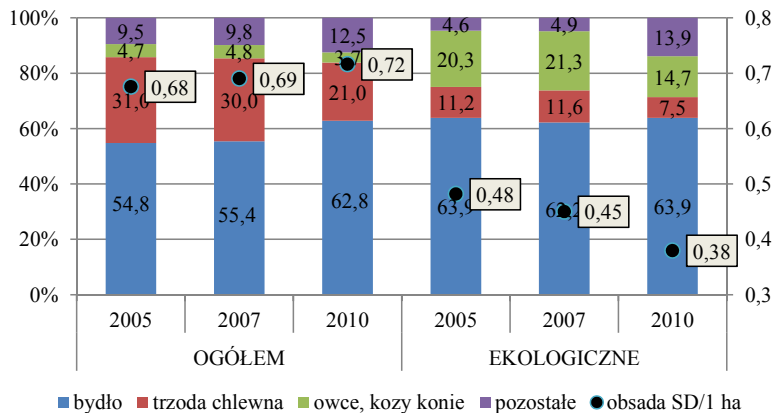
Wyszczególnienie	Ogółem			Ekologiczne		
	2005	2007	2010	2005	2007	2010
Zboża	76,8	75,5	75,1	61,7	60,2	58,4
Ziemniaki	5,8	5,3	4,0	3,0	2,0	2,7
Buraki cukrowe	2,4	2,0	1,8	0,5	0,1	0,2
Okopowe pastewne	0,4	0,3	0,2	0,3	0,2	0,05
Rzepak i rzepik	3,5	5,2	7,2	2,8	1,8	3,5
Warzywa gruntowe	1,6	1,7	1,4	1,4	1,4	0,6
Strączkowe na nasiona	0,7	0,8	1,4	4,3	4,7	4,3
Uprawy na zielonkę	6,9	5,3	6,5	16,2	22,2	22,0
Uprawy na przyzioranie	0,3	0,2	0,3	4,6	1,3	0,5
Pozostałe uprawy	1,5	3,5	2,1	5,2	6,1	7,7
Poplony jare	1,9	1,5	2,8	4,3	2,5	2,8
Poplony ozime	1,1	2,2	4,9	2,5	3,1	3,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W przypadku **struktury produkcji zwierzęcej**, a także intensywności obsady zwierząt, gospodarstwa ekologiczne zdecydowanie odbiegały od jednostek przeciętnych (rys. 4). Największe różnice były widoczne w 2005 r., gdzie WPS przyjął wartość zaledwie 0,60. Choć w obydwu zbiorowościach dominował udział bydła w pogłowie zwierząt ogółem, to wśród ogółu gospodarstw indywidualnych na drugim miejscu uplasowała się trzoda chlewna, dalej drób, natomiast w gospodarstwach ekologicznych częściej utrzymywano owce, kozy i konie.

Struktura utrzymywanych zwierząt gospodarskich w gospodarstwach indywidualnych nie uległa znaczącym zmianom w badanym okresie – nieznacznie wzrósł udział bydła oraz drobiu, kosztem trzody chlewnej, owiec, kóz i koni (WPS przyjął wysoką wartość 0,80). Także obsada zwierząt gospodarskich była niezmienna w badanym okresie⁴. W przypadku gospodarstw ekologicznych średnie tempo zachodzących zmian w strukturze inwentarza żywego było zbliżone (WPS dla 2005 r. i 2010 r. wyniósł 0,81), jednak w tym przypadku znacznie zwiększył się udział drobiu. Wymagania rynku – coraz większe zainteresowanie konsumentów drobiem ekologicznym – skłoniły producentów do zmian profilu produkcji zwierzęcej. Niestety, widoczne są niekorzystne tendencje w pogłowie zwierząt, wyrażonym w jego obsadzie na użytkach rolnych, bowiem w badanym okresie obsada inwentarza zmniejszyła się o ponad 20%.

⁴ Obsada zwierząt gospodarskich na hektar użytków rolnych dotyczy gospodarstw, w których prowadzono kierunek produkcji zwierzęcej.

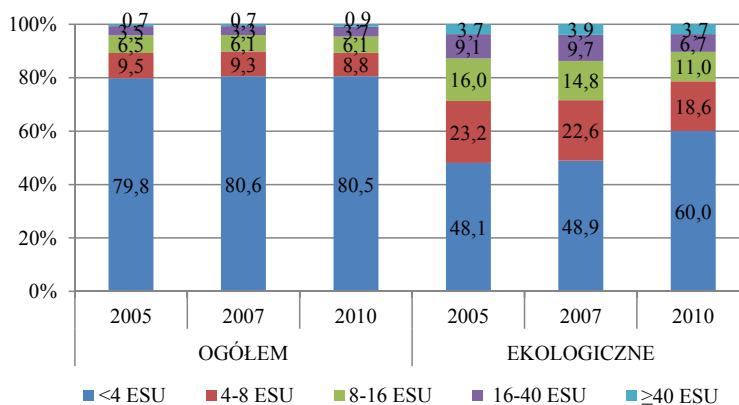
Rys. 4. Struktura działalności rolniczych w produkcji zwierzęcej oraz obsada zwierząt (w SD na 1 ha UR) w posiadających zwierzęta gospodarstwach ekologicznych na tle ogółu gospodarstw indywidualnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura ekonomiczna

Strukturę potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych – mierzonego wartością standardowej nadwyżki bezpośredniej – przedstawia rysunek 5, wskazujący na bardziej korzystną strukturę gospodarstw ekologicznych w porównaniu z gospodarstwami ogółem. Zmiany w potencjale produkcyjnym ogółu gospodarstw były niewielkie (o czym świadczy wysoka wartość WPS: 0,98 dla 2005 r. i 2010 r.), natomiast znaczące w przypadku gospodarstw ekologicznych (WPS: 0,79 dla porównywanych lat). Struktura potencjału produkcyjnego gospodarstw ekologicznych była w 2010 r. gorsza aniżeli w 2005 r., co obrazuje chociażby dominacja frakcji gospodarstw najmniejszych – tych o wielkości do 4 ESU (48% w 2005 r., 60% w 2010 r.). Potwierdza to tezę, iż zbiorowość gospodarstw ekologicznych jest w znacznej mierze zasilana przez podmioty o większym areale, jednak o niższej nadwyżce bezpośredniej, orientujących się na skorzystanie z dopłat do produkcji ekologicznej.

W celu scharakteryzowania **orientacji rynkowej** analizowanych gospodarstw wydzielono następujące typy gospodarstw: a) samozaopatrzeniowe (zuzycyające na własne potrzeby więcej niż 50% wytworzonej wartości produkcji rolniczej); b) rynkowe (sprzedające co najmniej 50% wytworzonej wartości produkcji rolniczej na rynek); c) rynku lokalnego (realizujące powyżej 50% produkcji towarowej w sprzedaży bezpośredniej, tj. na targowiskach, we własnych sklepach, w ramach sprzedaży międzysąsiedzkiej) (GUS, 2012).

Rys. 5. Struktura potencjału produkcyjnego gospodarstw indywidualnych ogółem i ekologicznych
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

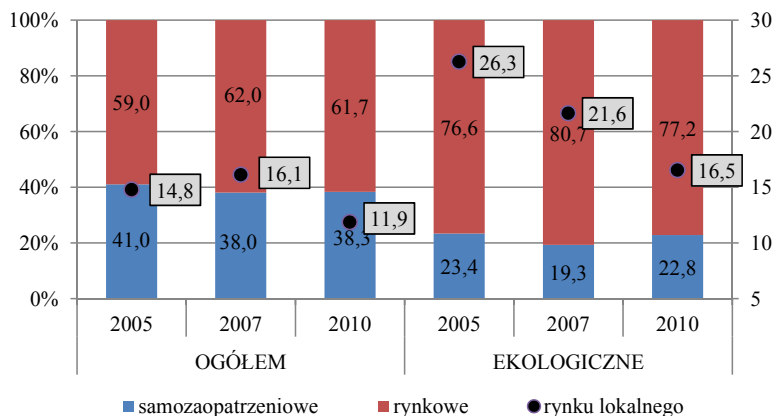
Tabela 5

Względny wskaźnik podobieństwa struktur ekonomicznych gospodarstw rolnych ogółem i ekologicznych

Wyszczególnienie	Ogółem			Ekologiczne			
	2005	2007	2010	2005	2007	2010	
Wielkość ekonomiczna							
Ogółem	2005	1	0,98	0,98	0,52	0,53	0,67
	2007	0,98	1	0,99	0,51	0,52	0,66
	2010	0,98	0,99	1	0,51	0,52	0,66
Ekologiczne	2005	0,52	0,51	0,51	1	0,97	0,79
	2007	0,53	0,52	0,52	0,97	1	0,80
	2010	0,67	0,66	0,66	0,79	0,80	1
Orientacja rynkowa							
Ogółem	2005	1	0,94	0,95	0,70	0,64	0,69
	2007	0,94	1	0,99	0,74	0,68	0,74
	2010	0,95	0,99	1	0,74	0,68	0,73
Ekologiczne	2005	0,70	0,74	0,74	1	0,92	0,99
	2007	0,64	0,68	0,68	0,92	1	0,93
	2010	0,69	0,74	0,73	0,99	0,93	1
Dochody pozarolnicze							
Ogółem	2005	1	0,92	0,86	0,55	0,51	0,54
	2007	0,92	1	0,86	0,54	0,51	0,54
	2010	0,86	0,86	1	0,59	0,56	0,63
Ekologiczne	2005	0,55	0,54	0,59	1	0,93	0,85
	2007	0,51	0,51	0,56	0,93	1	0,88
	2010	0,54	0,54	0,63	0,85	0,88	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gospodarstwa ekologiczne są silniej powiązane z rynkiem w porównaniu z przeciętnymi, o czym świadczy znacząca część tzw. gospodarstw rynkowych. W latach 2005 i 2010 ich udział wyniósł po 77%, wobec 59% i 62% wśród ogółu gospodarstw (rys. 6). Powiązania te można uznać za stabilne w badanym okresie, zarówno w przypadku ogółu gospodarstw indywidualnych, jak i gospodarstw ekologicznych (WPS równał się odpowiednio: 0,95 oraz 0,99).

Rys. 6. Struktura rynkowa gospodarstw indywidualnych ogółem i ekologicznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Inaczej kształtowały się relacje między analizowanymi frakcjami gospodarstw w przypadku ich aktywności na lokalnym rynku. Lokalna aktywność badanych gospodarstw różnicowała badane zbiorowości – gospodarstwa ekologiczne należy uznać za podmioty bardziej związane z rynkiem lokalnym (Komorowska D., 2008; Koreleska E., 2008), co warunkowane jest tym, iż skrócenie łańcucha żywnościowego w przypadku produktów „wrażliwych” na transport dostarcza korzyści zarówno konsumentowi, jak i producentowi. Z jednej strony, finalny odbiorca może bezpośrednio zweryfikować kupowany produkt poprzez wymianę informacji z producentem (m.in. co do jakości i właściwości produktu), a także mieć wpływ na jego cenę (możliwe negocjacje oraz wyeliminowanie kolejnych składowych ceny produktu na skutek krótszego łańcucha żywnościowego). Z drugiej zaś strony, w przypadku producenta-rolnika, sprzedaż na rynku lokalnym ogranicza ryzyko potencjalnych strat (związanych chociażby z transportem i magazynowaniem), a cała powstała nadwyżka ekonomiczna trafia w ręce producenta.

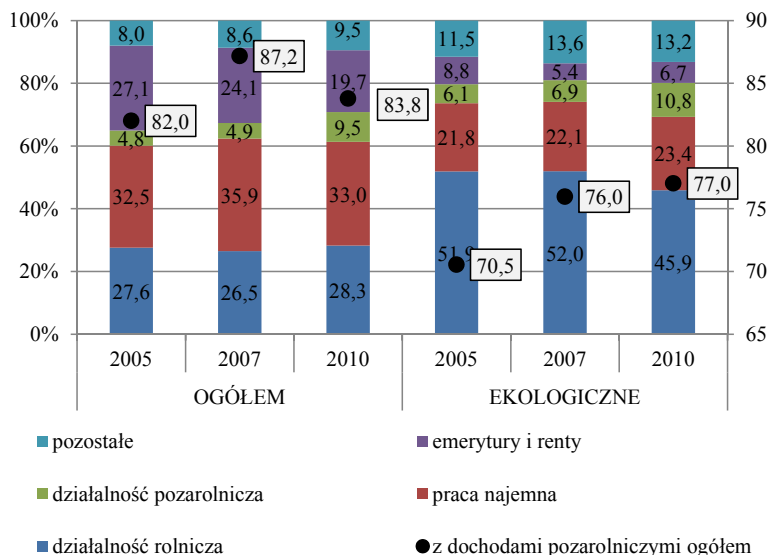
Aktywność gospodarstw na rynku lokalnym, mierzona odsetkiem gospodarstw realizujących gros produkcji poprzez sprzedaż bezpośrednią, w całej zbiorowości gospodarstw indywidualnych w 2010 r. była słabsza niż w 2005 r., a zwłaszcza w 2007 r. – spadek w okresie 2005-2010 wyniósł około 3 pkt. proc. Natomiast w zbiorowości gospodarstw ekologicznych różnica wyniosła aż 10 pkt. proc. na niekorzyść 2010 r. (26% w 2005 r., 16% w 2010 r.). Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać w coraz większym udziale gospodarstw ekologicznych

o dużej powierzchni, a także ich większym wolumenie produkcji – rozmiary produkcji zmieniły ich pozycję konkurencyjną i stworzyły możliwości do większej aktywności na ogólnokrajowym (zamiejscowym) rynku. Wpisuje się to w tendencję przechodzenia na tory ekologiczne coraz większych gospodarstw, zorientowanych na rynek, oraz przenoszenia procesów specjalizacji i koncentracji produkcji na gospodarstwa ekologiczne, co w efekcie może podważyć sens wspierania gospodarstw ekologicznych.

W celu rozpoznania **struktury dochodowej** gospodarstw ekologicznych posłużono się kategorią źródła przeważającego dochodu rodziny rolniczej. Podstawowym celem ekonomicznym aktywności gospodarczej rolnika jest dochód, który determinuje poziom życia rodziny rolniczej, a także stanowi ważny wskaźnik ekonomiczny sprawności gospodarstwa. Zgromadzone zasoby danych na podstawie badania struktury gospodarstw rolnych 2005 i 2007 oraz PSR 2010 nie zawierają informacji o absolutnym poziomie dochodów. Dane te informują o **przeważającym źródle utrzymania rodziny rolniczej**. Umożliwia to klasyfikację gospodarstw rolnych, w tym wyszczególnienie gospodarstw, w których działalność rolnicza zapewnia przeważający dochód rodziny – źródło utrzymania.

W badaniach GUS gospodarstwa domowe, w których przeważającym źródłem utrzymania jest dochód z gospodarstwa rolnego, określa się mianem **gospodarstw rolników**. Gospodarstwa te stanowią najbardziej interesującą grupę społeczno-zawodową z ekonomicznego i społecznego punktu, przesądzają bowiem o wynikach produkcyjnych i ekonomicznych rolnictwa. Przesądzają także o przyszłości w rolnictwie, zaś zmiany w nich zachodzące mają znaczące skutki społeczno-ekonomiczne, gdyż ludność rezygnująca z prowadzenia takich gospodarstw rolnych poszukuje alternatywnych źródeł dochodów i na ogół innych miejsc pracy.

Jak wskazuje rysunek 7, udział gospodarstw rolników wśród podmiotów ukierunkowanych na produkcję ekologiczną był znacznie wyższy w porównaniu do ogółu gospodarstw indywidualnych. O ile w całej zbiorowości gospodarstwa rolników stanowiły stabilną frakcję w badanym okresie (27-28%), to wśród gospodarstw ekologicznych zaznaczył się ich spadek (z 52% do 46%) – jednocześnie na korzyść pozarolniczych źródeł dochodów. W zbiorowości gospodarstw ekologicznych, w przeciwieństwie do ogółu gospodarstw indywidualnych, względnie mniejsza grupa pozyskiwała środki finansowe poza rolnictwem, jednak w ostatnich latach zwiększył się odsetek gospodarstw ekologicznych z dochodami pozarolniczymi. Można twierdzić, iż w przypadku gospodarstw ekologicznych działalność rolnicza zaczyna powoli tracić na znaczeniu jako dominujące źródło budżetu domowego. Następuje stopniowa dywersyfikacja dochodów rodzin rolniczych, które prowadzą gospodarstwo zgodnie z zasadami ekologicznymi. Tym samym gospodarstwa ekologiczne coraz bardziej upodabniają się do przeciętnych gospodarstw indywidualnych pod względem struktury dochodowej (świadczy o tym m.in. rosnąca wartość względnego wskaźnika podobieństwa struktur, która w 2005 r. wyniosła 0,55, natomiast w 2010 r. 0,63, tab. 5).

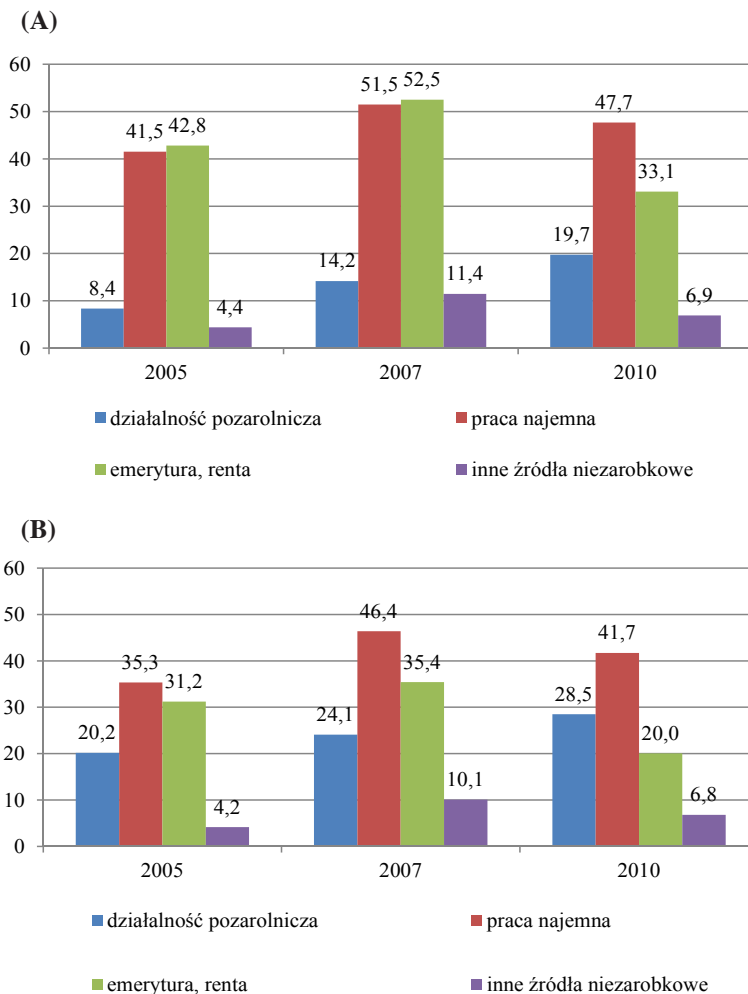
Rys. 7. Struktura dochodowa gospodarstw indywidualnych i ekologicznych oraz udział gospodarstw z dochodami pozarolniczymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rysunek 8 A, B prezentuje udział gospodarstw indywidualnych ogółem oraz gospodarstw ekologicznych według rodzaju dochodów pozarolniczych. Jak widać na rysunku, wśród źródeł dochodów pozarolniczych na znaczeniu zyskuje działalność pozarolnicza prowadzona na własny rachunek, która częściej podejmowana jest w gospodarstwach ekologicznych, istotnie maleje natomiast udział podmiotów, w których emerytury i renty zasilają budżet rodzinny.

W gospodarstwach ekologicznych częściej prowadzono zarobkową działalność pozarolniczą bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym w porównaniu do ogółu gospodarstw indywidualnych (w 2010 r. odsetek odpowiednio wyniósł 44% i 17%, przyjmując za 100% ogół gospodarstw z dochodami z tytułu prowadzenia działalności pozarolniczej w badanych zbiorowościach). Gospodarstwa te w znacznym stopniu pozyskiwały dodatkowe środki finansowe w oparciu o zasoby i majątek gospodarstwa rolnego (siłę roboczą, teren, budynki, park maszynowy itp.), zarówno z tytułu prowadzenia dodatkowej działalności produkcyjnej, jak i działalności usługowej prowadzonej na własny rachunek. Posiadany majątek gospodarstw ekologicznych pozwalał na podjęcie działalności agroturystycznej oraz akwakultury, a także przetwórstwa produktów rolnych. Takie dopełnienie działalności rolniczej przez działalność pozarolniczą umożliwiało bardziej efektywne wykorzystanie zasobów gospodarstwa rolnego i rodziny, z korzyścią w zakresie ekonomicznym i środowiskowym.

Rys. 8 A, B. Udział gospodarstw ogółem (A) i gospodarstw ekologicznych (B) według rodzaju dochodów pozarolniczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Podsumowanie

Zmiany produkcyjno-ekonomiczne w zbiorowości gospodarstwa ekologicznych w latach 2005-2010 przedstawiono na tle ogółu gospodarstw indywidualnych, bazując na danych GUS: ankiety strukturalnej z lat 2005 i 2007 oraz PSR 2010.

W latach 2005-2010 znacząco zwiększyła się liczebność gospodarstw ekologicznych – przede wszystkim za sprawą regulacji prawnych (zwłaszcza zachęt finansowych i norm środowiskowych nakładanych na gospodarstwa rolne), a w mniejszym stopniu z powodów popytowo-cenowych. Oddziaływanie czynników związanych z jakością żywności i świadomością praktyk prośrodowiskowych jest jeszcze słabe, niemniej coraz bardziej zauważalne.

Analiza struktur produkcyjno-ekonomicznych z wykorzystaniem tzw. względnego wskaźnika podobieństwa struktur wykazała znaczące różnice między zbiorowością gospodarstw ekologicznych a zbiorowością ogółu gospodarstw indywidualnych. Zmiany pod tym względem w pierwszej zbiorowości są większe, co wynika przede wszystkim ze znaczącego zasilenia liczby gospodarstw ekologicznych przez gospodarstwa o korzystniejszych wyróżnionych cechach. Dotyczy to struktur: agrarnej, użytkowania gruntów, ekonomicznej, rynkowej i dochodowej.

Zarówno wśród ogółu gospodarstw indywidualnych, jak i gospodarstw ekologicznych mają miejsce zmiany strukturalne związane z ukierunkowaniem produkcji rolnej, które w przypadku gospodarstw ekologicznych są znacznie bardziej intensywne. Niepokoi coraz większa orientacja gospodarstw ekologicznych wyłącznie na produkcję roślinną i ograniczanie pogłowia zwierząt gospodarskich. Dane świadczące o uproszczeniu produkcji rolniczej w tych gospodarstwach zaprzeczają samej idei produkcji ekologicznej, zgodnie z którą gospodarstwa te powinny być dwukierunkowe (z produkcją roślinną i zwierzęcą), o bogatej strukturze upraw rolniczych, co zapewniłoby zamknięty obieg materii organicznej oraz składników nawozowych w obrębie gospodarstwa rolnego. Znaczące zwiększenie udziału sadów w strukturze upraw polowych (słynne już plantacje orzecha włoskiego) oraz eliminowanie produkcji zwierzęcej w gospodarstwach ekologicznych rodzą wątpliwość co do prawidłowości rozwiązań w zakresie wspierania produkcji ekologicznej. Bliższego oglądu wymaga również certyfikacja produkcji ekologicznej.

Choć struktura upraw ekologicznych z zasady jest korzystniejsza dla otoczenia przyrodniczego – co oczywiste i zgodne z przesłankami tego systemu produkcji – to udział upraw korzystnie oddziałujących na stan gleby i wód praktycznie nie zmienił się w ostatnich latach. Natomiast – co niewątpliwie warte jest podkreślenia – wśród ogółu gospodarstw indywidualnych rysują się pozytywne tendencje w zakresie upraw strukturotwórczych.

W przypadku struktury potencjału produkcyjnego – mierzonego wartością standardowej nadwyżki bezpośredniej – gospodarstwa ekologiczne prezentowały się korzystniej w porównaniu z gospodarstwami ogółem, a to za sprawą większej powierzchni użytków rolnych. Niestety, w ostatnich latach struktura ta w przypadku zbiorowości gospodarstw ekologicznych ulega pogorszeniu.

Gospodarstwa ekologiczne były i jeszcze są bardziej zorientowane na sprzedaż bezpośrednią (rynek lokalny), co jest pożądane zwłaszcza w przypadku produktów „wrażliwych” na transport (skrócenie łańcucha żywnościowego) oraz dla witalności ekonomicznej lokalnej społeczności (wytworzona wartość dodana pozostaje w gospodarce lokalnej). Obserwuje się jednak tendencję do zwiększania udziału sprzedaży na rynek pozamiejscowy (nielokalny), co ma związek z postępującą specjalizacją oraz wzrostem skali produkcji w gospodarstwach ekologicznych.

Gospodarstwa ekologiczne cechuje struktura dochodowa, w której znaczącą rolę odgrywają dochody z gospodarstw rolnego, jak też dochody z działalności pozarolniczej.

Literatura:

1. Agra Europe, nr 2592, 2013 [www.agra-net.com].
2. Babicz-Zielińska E.: Postawy konsumentów wobec nowej żywności. Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Gdyni, nr 65, 2010.
3. Dimitri C., Oberholtzer L.: Market-led versus government-facilitated growth. Development of the U.S. and EU organic agricultural sectors. USDA, 2005 [www.ers.usda.gov].
4. Gemzik-Salwach A.: Istota i metody analizy finansowej. Rzeszów 2007 [Portal.wsiz.rzeszow.pl/plik.aspx?id=7732].
5. GUS: Charakterystyka gospodarstw rolnych. Powszechny Spis Rolny 2010, Warszawa 2012.
6. Janowska-Biernat J.: Ekonomiczne aspekty stosowania środków ochrony roślin i biopreparatów w wybranych ekologicznych gospodarstwach rolnych. Journal of Agribusiness and Rural Development, nr 3(13), 2009.
7. Komorowska D.: Rolnictwo ekologiczne w strategii poprawy konkurencyjności regionu. Roczniki Naukowe SERiA, t. X, z. 2, 2008.
8. Koreleska E.: Sprzedaż bezpośrednia produktów ekologicznych. Roczniki Naukowe SERiA, t. X, z. 4, 2008.
9. Łuczka-Bakuła W.: Rynek żywności ekologicznej. PWE, Warszawa 2007.
10. Łuczka-Bakuła W.: Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce po przystąpieniu do UE w aspekcie wsparcia PROW 2004-2006. Roczniki Naukowe SERiA, t. XV, z.1, 2013.
11. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi: Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Warszawa 2013 [http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020].
12. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi: Załącznik L do Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006: Zestawienie pakietów działań Programu Rolnośrodowiskowego. Warszawa 2012 [http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/Plan-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich/ Dokumenty-PROW].
13. Nachtman G.: Efektywność ekonomiczna gospodarstw ekologicznych na tle konwencjonalnych w 2010 roku. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 2(68), 2012.
14. Nachtman G.: Dochodowość gospodarstw ekologicznych a wielkość użytków rolnych. Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 100, z. 1, 2013a.
15. Nachtman G.: Sytuacja gospodarstw zajmujących się produkcją ekologiczną owoców w latach 2010-2011. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 2(72), 2013b.
16. Offermann F., Nieberg H., Zander K.: Dependency of organic farms on direct payments in selected EU member states: today and tomorrow. Food Policy, vol. 34, 2009.
17. Ostasiewicz S., Rusnak Z., Siedlecka U.: Statystyka – elementy teorii i zadania. Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2006.
18. Runowski H.: Rolnictwo ekologiczne w Polsce [w:] Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym [15] (red. J.St. Zegar). Raport Programu Wieloletniego 2011-2014, nr 50. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.
19. Stolze M., Lampkin N.: Policy for organic farming: rationale and concepts. Food Policy, nr 34, 2009.
20. Szczuka M., Tabor S.: Zróżnicowanie działalności dodatkowej w wybranych gospodarstwach ekologicznych. Inżynieria Rolnicza, z. 2(143), t.1, 2013.
21. Toczyński T., Wrzaszcz W., Zegar J.St.: Zrównoważanie polskiego rolnictwa. Powszechny Spis Rolny 2010 (red. J.St. Zegar). GUS, Warszawa 2013.

22. Tyburski J., Żakowska-Biemans S.: Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.
23. Wrzaszcz W., Zegar J.St.: Struktura społeczno-ekonomiczna gospodarstw ekologicznych w latach 2005, 2007, 2010. Maszynopis złożony do Wiadomości Statystycznych, 2014.
24. Zegar J.St.: Gospodarstwa ekologiczne w rolnictwie indywidualnym. Wiadomości Statystyczne, nr 10, 2006a.
25. Zegar J.St.: Charakterystyka gospodarstw ekologicznych w Polsce [w:] Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym [2] (red. J.St. Zegar). Raport Programu Wieloletniego 2005-2009, nr 30. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006b.
26. Zegar J.St.: Gospodarstwa ekologiczne w rolnictwie indywidualnym. Wiadomości Statystyczne, nr 8, 2008.
27. Zegar J.St.: Współczesne wyzwania rolnictwa. PWN, Warszawa 2012.

WIOLETTA WRZASZCZ

JÓZEF ST. ZEGAR

Institute of Agricultural and Food Economics

– National Research Institute

Warszawa

THE ORGANIC FARMS IN THE YEARS 2005-2010

Summary

Constitutive feature of organic farming is to carry out sustainable agricultural activity in accordance with the requirements of the soil, plants and animals. The systematic increase in the potential of the organic farms in Poland should be considered as positive and desired direction of agriculture development, due to the numerous environmental, economic and social benefits, as well as compliance with the future model of agriculture, based on renewable resources and environmental-friendly and social development of rural areas. The purpose of this article is to provide the basic characteristics of organic farms and their production and economic structures against the background of individual agricultural holdings in 2005-2010.